

Silviu LUPAȘCU

HAN-SHAN, LI PO, TU FU, BASHO: A STA ÎMPREUNĂ CU MUNTELE

HAN-SHAN, LI PO, TU FU, BASHO AND THE MYSTICAL THEOLOGY
OF THE MOUNTAINOUS SPACE

Abstract: The spiritual masters of the Chinese and Japanese classical poetry used the image of the mountain as a symbol of the passage from this world toward the next world. The certitude of the irreversible fading away from this world is metamorphosed in the certitude of the happy proximity to the non-world. The trip itself becomes a way of the revelation, of the manifest truth, of the re-defining of the human being through *wu-wei* or *satori*. As meeting of the truth, of the inner self or of the theocratic void, the immersion of the soul within the shining space situated beyond the world is accomplished through the gradual ontological transition from the mountainous reality to the mystery of the real reality. The mystical theology of the mountainous space was formed against the background of the religious syncretism which brings together the Daoism and Buddhism of the VIth-VIIIth centuries China. In this religious and cultural context, the writings preserved from Li Po, Tu Fu, Han-shan and Basho throw into relief the symbolism of the mountain as the threshold between the material world and the non-world, the world of infinite and everlasting ontological reality.

Keywords: Li Po, Tu Fu, Han-shan, Basho, Daoism, Buddhism

*

Maeștrii spirituali ai poeziei chineze și poeziei japoneze clasice au utilizat imaginea muntelui ca simbol al trecerii dinspre lumea aceasta spre „cealaltă lume“. Certitudinea îndepărtării ireversibile de lume se metamorfozează în certitudine a apropierii fericite de non-lume. Călătoria devine o cale a revelației, a adevărului, a redefinirii ființei omenești prin *wu-wei*¹ sau *satori*². Întâlnire a adevărului, a sinelui sau a vidului teocratic,

¹ Principiul „inacțiunii” în taoism. Cf. Anne Cheng, *Histoire de la pensée chinoise*, Paris: Editions du Seuil, 1997, pp. 145-146.

imersiunea sufletului în spațiul strălucitor de dincolo de lume se împlinește prin glisarea infinitesimală între realitatea montană și misterul realității reale. Teologia mistică a spațiului montan se constituie pe fondul sincretismului care apropie daoismul și buddhismul, în China secolelor VI-VIII. În cadrul daoismului, existau „Școlile Templului” și „Școlile Muntelui”. Cele dintâi erau întemeiate pe instituțiile și ritualurile comunitare, iar cele din urmă atrăgeau înțelepții independenți. În cadrul acestor școli, perseverența, curajul și puterea voinței erau asemănate cu ascensiunea spre piscurile munților. Magiștrii daoiști au avut întotdeauna ca scop spiritual salvarea umanității, în concordanță cu aforismul: „Numai Bătrânul Nebun poate să miște muntele.”³

Li Po (701-762) afirmă certitudinea prezenței sufletului în cealaltă lume, pe care nimeni nu o stăpânește, iar starea vidului teocratic determină dezintegrarea extatică a sinelui în proximitatea muntelui: „Mă întrebi de ce îmi fac casa în pădurea muntelui? Eu zâmbesc și sunt tăcut, iar sufletul meu rămâne liniștit: el trăiește în cealaltă lume, pe care nimeni nu o stăpânește. Piersicul înflorește. Apa curge. Păsările s-au făcut nevăzute în cer, iar acum ultimul nor dispore. Stăm împreună, muntele și cu mine, până când numai muntele rămâne.”⁴

² Experiența „iluminării” în buddhismul Zen. Cf. D. T. Suzuki, *The Zen Doctrine of No Mind*, London: Rider Books / Random Century Group Ltd., 1991, pp. 52-57.

³ Cf. Loy Ching-Yuen, *The Supreme Way: Inner Teachings of the Southern Mountain Tao*. Trad. Trevor Carolan, Du Liang, Berkeley, California: North Atlantic Books, 1997, p. 9, p. 23, p. 40. De asemenea, Thomas Hahn, *The Standard Taoist Mountain and Related Features of Religious Geography*, Kyoto: Ecole Française d'Extreme-Orient / Section de Kyoto, 1988, pp. 145-156.

⁴ Poet chinez celebru, din dinastia T'ang (618-907), pe care Tu Fu îl include, într-un poem, în grupul celor „opt nemuritori ai cupei de vin”. Universul său poetic se întemeiază pe teologia daoistă. În anul 730, Li Po a locuit pe Muntele Zhongnan, în apropierea capitalei Chang'an, iar în jurul anului 742 a fost primit de Împăratul Xuanzong, care i-a oferit un post în Academia Hanlin. Se pare că Li Po a fost implicat în rebeliunea lui An Lu-shan (755), iar atitudinea sa politică a avut drept consecință condamnarea sa la exil, urmată de iertarea imperială. În mediul literar și intelectual al dinastiei T'ang, Li Po era supranumit „zeul exilat din cer”, „nemuritorul exilat” sau „zeul-poem”. Li Po și Tu Fu s-au întâlnit de două ori, în anii 744-745, iar între ei s-a legat o strânsă prietenie. Din opera sa poetică se păstrează aproximativ o mie o sută de poeme. Poemul său de adio, care indică o moarte prin sinucidere, contrazice legenda în conformitate cu care Li Po s-ar fi înecat în râul Yangtze, după ce a căzut din barcă, amețit de alcool, în încercarea de a îmbrățișa lumina lunii, reflectată în apă. Cf. John Minford și Joseph S. M. Lau (ed.), *Classic Chinese Literature, Vol. I: From Antiquity to the Tang Dynasty*, New York & Hong Kong: Columbia University Press & Chinese University Press (The Chinese University of Hong Kong), 2000, pp. 721-764 (traduceri de E. Eide, Ezra Pound, A. Cooper, D. Young, B. Watson, H. A. Gilles et al.). Shigeyoshi Obata, *The Works of Li Po, the Chinese Poet*, New York: Paragon Book Reprint Corporation, 1965. Mitchell, *The Enlightened Heart*, pp. 31-32.

Tu Fu (712-770) asimilează căutarea anevoioasă și găsierea adevărului, a ființei aureolate, în profunzimea spațiului montan, cu uitarea drumului de întoarcere, cu identificarea dintre căutător și căutat, stare de grație exprimată prin imaginea unei ambarcațiuni care plutește în voia curentului: „Este primăvară în munți. Înaintez singur, în căutarea ta. (...) La apusul soarelui, ajung în crângul tău, în trecătoarea stâncoasă a muntelui. Tu nu vrei nimic, cu toate că, în timpul nopții, poți să vezi aura de aur și argint din jurul tău. (...) O dată drumul de întoarcere uitat, mă ascund pentru a deveni asemenea ție, o barcă goală, care plutește în voia curentului.”⁵

Han-shan (secolele VII - IX)⁶ dezvăluie existența armonioasă a sufletului omenesc în spațiul pur al Muntelui Rece drept preludiu al

⁵ Poet chinez celebru, din dinastia T'ang (618-907), supranumit „înțeleptul poeziei”, prieten apropiat al lui Li Po, căruia i-a dedicat douăsprezece poeme. În anii 730 și 747 a candidat la examenul pentru admiterea în clasa funcționarilor publici, fără succes. Opera sa poetică, din care se păstrează aproximativ o mie cinci sute de poeme, reflectă sistemul de gândire al daoismului și experiența istorică tragică din timpul rebeliunii lui An Lu-shan (755), care a durat opt ani, a determinat abdicarea Împăratului Xuanzong (756) și a devastat China din perioada dinastiei T'ang. Eva Shan Chou a analizat corelația dintre biografia lui Tu Fu și fundalul istoric al epocii sale, a elogiat deopotrivă strălucirea artei sale poetice și excelența morală a caracterului său: „Atunci când a început să fie elaborată istoria poeziei T'ang, în timpul dinastiei Sung, admirația pentru strălucirea tehnică a lui Tu Fu s-a îmbinat cu recunoașterea excelenței morale a caracterului său pentru a-l ridica dintr-o relativă obscuritate pe culmea artei poetice T'ang. Opera sa și opera contemporanului său, Li Po, au devenit repere definitorii ale perioadei T'ang, care a fost identificată cu extraordinara înflorire a culturii și a puterii politice din deceniile de mijloc ale secolului al VIII-lea.” Cf. Eva Shan Chou, *Reconsidering Tu Fu: Literary Greatness and Cultural Context*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, pp. 1-60. Minford și Lau, *Classic Chinese Literature*, I, pp. 765-816 (traduceri de D. Hawkes, B. Watson, F. Ayscough, K. Rexroth, S. Owen, A. Cooper et al.). Mitchell, *The Enlightened Heart*, p. 33.

⁶ Poet chinez și ermit din dinastia T'ang (618-907), maestru legendar al buddhismului *ch'an* și al sectei T'ien-t'ai, din cadrul buddhismului Mahayana, întemeiată pe Muntele T'ien-t'ai, la Templul Kuoch'ing, în a doua jumătate a secolului al VI-lea, de Zhiyi (531-597). În traducere, *Han-shan* înseamnă „Muntele Rece”. Cronologia este relativă, imposibil de reconstituit cu exactitate, deoarece autori diferiți indică perioade neconcordante ale vieții lui Han-shan, în secolele VII – IX. Tu Kuang t'ing (850-933) menționează în *Taiping kuangchi*, lucrare publicată în anul 979, că Han-shan a locuit pe Muntele T'ien-t'ai între anii 766 și 779. În cronică sa despre călugării celebri din dinastia T'ang, *Sung Kaosengchuan*, Tsan-ning (919-1002) datează prezența lui Han-shan pe Muntele T'ien-t'ai între anii 806-820, iar Yu Chia-hsi (1833-1955), în *Ssuku tiyao piencheng*, o situează în anul 793. În perioada în care a locuit în Templul Kuoch'ing, pe Muntele T'ien-t'ai, Han-shan era considerat o ipostază a lui Bodhisattva Manjusri. După dispariția sa misterioasă, au fost găsite aproximativ trei sute de poeme, scrise pe scoarța copacilor, pe stânci și pe pereții clădirilor din incinta Templului Kuoch'ing și din satele învecinate. Cf. Han-shan, *The Collected Songs of Cold Mountain (Han-shan)*. Trad. Red Pine, Port Townsend, Washington: Copper Canyon Press, 2000, pp. 6-11. De asemenea, Minford și Lau, *Classic Chinese Literature*, I, pp. 979-983 (traducere de G. Snyder).

imersiunii ființei contemplative în spațiul celest al norilor albi: „Atunci când mă cațăr pe poteca Muntelui Rece, cărarea Muntelui Rece mă poartă mai departe și mai departe: defileul lung, sugrumat de grohotiș și bolovani, pârâul lat, iarba estompată de ceață. Mușchiul este alunecos, deși nu a plouat, pinul cântă, deși vântul nu adie. Cine poate să facă un salt dincolo de legăturile lumii și să stea împreună cu mine printre norii albi?”⁷ Identificarea ontologică dintre micro-cosmos și macro-cosmos este exprimată prin bucuria de a fi găsit perla naturii lui *Buddha*, „perla magică” a libertății de a „cutreiera întreaga galaxie” prin întrepătrunderea dintre „oriunde” și „pretutindeni”, o fântână de lumină, în spațiul infinit al minții: „Locul meu este pe Muntele Rece, acolo mă aflu, agățat de o culme, dincolo de circuitul durerii. Imaginile dispar fără urmă, iar eu cutreier de aici întreaga galaxie, lumini și umbre apar de-a curmezișul minții. Nici o *dharma* nu-mi iese în cale. De vreme ce am găsit perla magică, pot să merg oriunde, pretutindeni este desăvârșit.”⁸

Matsuo Basho (1644-1694)⁹ descrie în *Oku no Hosomichi, Drumul îngust spre Oku* sau *Drumul îngust spre nordul îndepărtat*, călătoria pe care a făcut-o în regiunea munților Haguro, Gassan și Yudono în anii 1689-1691. În concordanță cu principiile buddhismului Zen, căutarea adevărului, exprimarea adevărului prin arta poetică, este nu numai o ipostază a înțelegerii lumii, a identificării cu lumea, dar și o ipostază a lepădării de sine și de lume, prin încredințarea propriei vieți necunoscutului și mobilității deambulatorii a căii vegheate de omniprezența discretă a Mântuitorului. Ajuns pe Muntele Haguro, Basho elogiază sanctuarul în care slujesc membrii sectei Tendai¹⁰: „Aici, doctrina meditației absolute, predicată de secta Tendai, strălucește asemenea razelor lunii, iar legile eliberării și iluminării spirituale iradiază asemenea lămpilor așezate în întuneric. Aici se află sute de case în care

⁷ Cf. Stephen Mitchell (ed.), *The Enlightened Heart. An Anthology of Sacred Poetry*, New York: Harper Perennial, 1993, pp. 29-30.

⁸ Cf. Han-shan, *The Collected Songs of Cold Mountain*, p. 172.

⁹ Poet japonez celebru din perioada Edo sau *Edo-jidai* (1603-1868), unul dintre marii maeștrii ai *haiku*-ului. În traducere, pseudonimul său literar înseamnă „Bananierul” și derivă din denumirea ermitajului („ermitajul dintre bananieri”) pe care discipolul său Sampu l-a construit în Fukagawa, pe malul râului Sumida, în anul 1680. În a doua jumătate a vieții, Basho a devenit adept al buddhismului Zen și a făcut patru călătorii inspirate de meditația Zen, cu scopul de a „saluta lumea” și a se elibera de ispita reclusiunii. Despre *Oku no Hosomichi*, a se vedea Makoto Ueda, *Basho and His Interpreters*, Stanford, California: Stanford University Press, 1992, pp. 219-328.

¹⁰ Misionarismul lui Ganjin (688-763) a avut drept rezultat întemeierea sectei Tendai în Japonia, după modelul sectei T'ien-t'ai din China. Secta buddhistă Tendai, deosebită de Școala Zen, s-a dezvoltat sub conducerea lui Saichyo (767-822) și reprezintă unul dintre curentele dominante ale buddhismului japonez.

preoții practică riturile religioase cu severitate absolută. Cu adevărat, întregul munte este plin de inspirație miraculoasă și smerenie sacră. Gloria sa nu va pieri, atât timp cât oamenii vor continua să locuiască pe pământ.¹¹ Pentru a atinge vârful Muntelui Gassan, Basho trebuie să facă un efort istovitor, astfel încât calea sa să dobândească virtutea misterioasă de a transcende limitele lumii materiale și de a pătrunde în cealaltă lume: „Am mers prin cețuri și nori, am respirat aerul rarefiat al altitudinilor înalte, am pășit pe gheață alunecoasă și pe zăpadă, până când, în cele din urmă, printr-o poartă a norilor, deschisă spre calea soarelui și a lunii, am ajuns pe culme, cu respirația tăiată și într-o stare învecinată cu moartea prin înghețare. Soarele a apus, iar luna a urcat, strălucitoare, pe cer.”¹² Preceptele care guvernează pelerinajul îl împiedică să divulge misterele Muntelui Yudono, iar Basho exprimă esența experiențelor sale printr-un *haiku*: „Deoarece îmi este interzis să trădez misterele sfinte ale Muntelui Yudono, mi-am umezit mânele cu un potop de lacrimi.”¹³

Atunci când analizează relația dintre timp și spațiu, dintre prezența de ordin social și prezența de ordin liturgic, în universul spiritual al Chinei antice, Marcel Granet observă că „spațiul plin nu există decât acolo unde întinderea este socializată”. Însușirea spațiului de a fi „plin” și însușirea timpului de a fi „puternic” sunt determinate de umanizarea întinderii și duratei: „Legate de spații pline, timpuri puternice alternează cu timpuri slabe, legate de spații vide”¹⁴. Altitudinile extreme, inaccesibile, ale spațiului

¹¹ Cf. Matsuo Basho, *Oku no Hosomichi*. Trad. Nobuyuki Yuasa, *The Narrow Road to the Deep North*, London: Penguin Books, 1966, p. 125.

¹² Cf. Basho, *Oku no Hosomiki*, Yuasa, *The Narrow Road*, p. 125.

¹³ Cf. Basho, *Oku no Hosomiki*, Yuasa, *The Narrow Road*, pp. 126-127.

¹⁴ Cf. Marcel Granet, *La Pensée chinoise*, Paris: La Renaissance du livre, 1934, p. 92, p. 112. Pentru o perspectivă contemporană sau, mai curând, anistorică asupra relației dintre daoism și relieful montan, în cadrul spațiului religios chinez, a se vedea Șerban Toader, “Ethnographic Notes on the Atmosphere of a Daoist Mountain in the 1990’s”, în Radu Bercea, Luminița Munteanu, Andrei Cornea (ed.), *The Annals of the Sergiu Al-George Institute*, Volumes IX – XI, pp. 217-228, Bucharest: Sergiu Al-George Institute for Oriental Studies, 2000-2002. Toader descrie viața spirituală a comunităților monastice daoiste din templele Yuanming și Yuqing, situate pe Muntele Qingcheng. În anii 1993-1994, aceste comunități monastice făceau parte din Școala Qigong („acțiune a suflului”), afiliată mișcării Zhonggong sau Yizhigong, întemeiată de Zhang Hongbao (n. 1954). Numele întreg al Școlii Qigong este *Zhonghua yangsheng yizhigong* sau „Practica tradițională chineză de cultivare a vieții și de sporire a înțelepciunii”. În acest mediu privilegiat, conceptul de „salvare a ființelor omenești” sau *du ren* se manifestă atât prin dezvoltarea spirituală individuală, cât și prin vindecarea de sine și vindecarea celorlalți, proces pe parcursul căruia taumaturgul daoist este asistat și ajutat de *Ling Ge* sau „Spiritul Frate”, o formă de viață nevăzută, supra-omenească. Pentru întreaga istorie a Școlii Qigong (Qigong, Zangmigong, Zhonggong, Falungong), în a doua jumătate a secolului al XX-lea, a se vedea David A. Palmer, *La Fièvre*

montan, impun o rarefiere extremă a prezenței umane, a socializării, o situație existențială în proximitatea seducătoare a vidului. Locuirea în spațiul socializat al Imperiului, definit prin cele patru margini și prin Centru, este substituită prin experiența ieșită din comun de a locui în nelocuit, sau, mai departe, de a locui în nelocuibil. Rigorile ascetice, ascensiunile istovitoare, revelațiile mistice sunt investite cu puterea spirituală de a imprima prezenței omenești în spațiul montan glisarea existențială infinitesimală spre dezmarginirea sufletească în non-lume.

Prejudecățile de lectură, de educație, de credință, ne îndeamnă să considerăm că un cititor european nu poate avea decât un acces limitat la înțelesul versurilor citate în paragrafele anterioare. Cu adevărat, în microcosmosul european aceste versuri au relevanță numai dacă se acceptă modelul lumii și non-lumii ca spații spirituale universale. Universalitatea lumii și non-lumii implică universalitatea ființelor omenești. Înțeleasă drept cale a non-lumii, calea montană descrisă de poezii citați rememorează, poate, atât precaritatea situației în lume a fiecărei ființe omenești, cât și premonițiile care ne absorb, de-a lungul vieții, spre imersiunea necesară, iminentă, în non-lume.

Există, poate, un număr infinit de feluri de a trece acest prag. Traectoria tanatologică întretaie și este întretăiată, la rândul ei, de traectoria extatică. Adeseori, bucuria de a contempla frumusețea lumii este în măsură să deschidă o poartă irațională spre non-lume, care se vădește a fi o desăvârșire a raționalității. Frânturi de lume, o rază de soare, o ramură înflorită, configurația policromă a norilor, un val care se sparge de țarm, se dezvăluie, în mod neașteptat, drept simboluri inextricabile ale vieții, ale universului, drept ultima treaptă a lumii și prima treaptă a non-lumii, a celeilalte lumi.

Unde se află cealaltă lume? Puterea de a o reprezenta ne definește, cred, ca ființe spirituale, ca ființe capabile de a accede la realitate, la adevăr, prin virtutea de a imagina, a rememora sau a recunoaște spații. Non-lumea poate fi, concomitent, un peisaj paradisiac, construit prin mijloace narrative, un concept teologic, o abstracție de ordin filosofic sau psihologic. Este un alt fel de a vedea, de a percepe, de a înțelege locuri, lucruri, ființe, texte, experiențe, evenimente. Este sfera atotcuprinzătoare, desăvârșită, transparentă, care circumscrie și oglindește lumea, pe care o atingem în mod nevădit sau o contemplăm atunci când nu suntem conștienți că trăim nevinovăția atingerii sau contemplării ideale, care ne atinge și ne contemplă pe calea pierdută și regăsită a înveșnicirii. Este stadiul suprem al ființei, al viului. Este ceea ce este dincolo de lipsa de sens a fiecărei clipe și a fiecărei

acțiuni, dincolo de aneantizarea noastră în caruselul halucinant al trecerii timpului, dincolo de suferința incurabilă provocată de înstrăinarea noastră prin iluzia sau paradoxul iubirii pământești.

Continuitatea armonioasă dintre realitatea ireală a lumii și realitatea reală a celeilalte lumi se lasă întrezărită în preschimbarea singurătății în nesingurătate, a suferinței în pace lăuntrică și a ne iubirii în iubire, prin harul frumuseții contemplative. Adevărul celeilalte lumi se oglindește în ceea ce este trecător, efemer, dureros în această lume. Aderența incertă a fiecărui suflet omenesc la țesătura polimorfă a lumii mărturisește despre predeterminarea desprinderii, despre traiectoria ascensională spre non-lume. „Spiritul purtat de vânt”¹⁵ care animă fiecare ființă omenească are menirea de a ne face să stăm împreună cu muntele, până când numai muntele va rămâne, asemenea unei membrane inefabile, unei suprafețe translucide care desparte și apropie, în același timp, lumea și cealaltă lume.

Bibliografie

Basho, Matsuo, *Oku no Hosomichi*. Trad. Nobuyuki Yuasa, *The Narrow Road to the Deep North*, London: Penguin Books, 1966

Cheng, Anne, *Histoire de la pensée chinoise*, Paris: Editions du Seuil, 1997

Ching-Yuen, Loy, *The Supreme Way: Inner Teachings of the Southern Mountain Tao*. Trad. Trevor Carolan, Du Liang, Berkeley, California: North Atlantic Books, 1997

Granet, Marcel, *La Pensée chinoise*, Paris: La Renaissance du livre, 1934

Hahn, Thomas, *The Standard Taoist Mountain and Related Features of Religious Geography*, Kyoto: Ecole Française d'Extreme-Orient / Section de Kyoto, 1988

Han-shan, *The Collected Songs of Cold Mountain (Han-shan)*. Trad. Red Pine, Port Townsend, Washington: Copper Canyon Press, 2000

Minford, John și **Lau**, Joseph S. M. (ed.), *Classic Chinese Literature, Vol. I: From Antiquity to the Tang Dynasty*, New York & Hong Kong:

¹⁵ Cf. Basho, *Oku no Hosomichi*, Yuasa, *The Narrow Road*, p. 71: „În forma mea muritoare, alcătuită din o sută de oase și nouă orificii, se află ceva, iar acest ceva este numit, în lipsa unei denumiri mai exacte, un spirit purtat de vânt, deoarece se aseamănă foarte mult cu o draperie subțire care este sfâșiată și purtată departe la cea mai fină adiere a vântului.”

Columbia University Press & Chinese University Press (The Chinese University of Hong Kong), 2000

Mitchell, Stephen, (ed.), *The Enlightened Heart. An Anthology of Sacred Poetry*, New York: Harper Perennial, 1993

Obata, Shigeyoshi, *The Works of Li Po, the Chinese Poet*, New York: Paragon Book Reprint Corporation, 1965

Palmer, David A., *La Fièvre du Qigong. Guérison, religion et politique en Chine (1949-1999)*, Paris: Editions de l'Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, 2005

Shan Chou, Eva, *Reconsidering Tu Fu: Literary Greatness and Cultural Context*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995

Suzuki, D. T., *The Zen Doctrine of No Mind*, London: Rider Books / Random Century Group Ltd., 1991

Toader, Șerban, "Ethnographic Notes on the Atmosphere of a Daoist Mountain in the 1990's", in Radu Bercea, Luminița Munteanu, Andrei Cornea (ed.), *The Annals of the Sergiu Al-George Institute*, Volumes IX – XI, pp. 217-228, Bucharest: Sergiu Al-George Institute for Oriental Studies, 2000-2002

Ueda, Makoto, *Basho and His Interpreters*, Stanford, California: Stanford University Press, 1992

Galați